

Biskop Atle Sommerfeldt:

VISITASFOREDRAG GRESSVIK OG ONSØY SOKN

20.september 2020

ØYRIKET OG LANDBRUKSBYGDA ONSØY

«Vi vet ikke om det bodde folk i Onsøy hvert år», skriver Terje Schou i det lokalhistoriske verket om Onsøy i forhistorisk tid. Rundt år 6500 f.Kr. steg Vetaberget og Åleberget opp av havet etter at isen og vannet trakk seg tilbake, og ble yttergrensen for det øyriket som ytre Østfold bestod av. Først rundt år 4000 f.Kr. var såpass mye av dagens Onsøy blitt tørrlagt og fruktbart at det gav grunnlag for fast bosetning, åkerbruk og dyrehold. Onsøy ble omdannet til en av de beste jordbruksbygdene i Østfold i tillegg til betydningen som fiskerhavn.

Onsøynavnet kommer fra det norrøne *Odinssal*¹ som betyr «Odins hus/bygning». Ved inngangen til middelalderen² ble gudene dyrket på de rundt 50 gårdene som var etablert i Onsøy. De mange gravhaugene og helleristningene vitner om en lengsel etter å overvinne dødens skranke. Etter kristningen fant onsingene en ny forankring for sin bønn om livshjelp og håp om liv etter døden i bekjennelsen til den treenige Gud. Steinkirken ble reist og innviet rundt år 1150 på det sentrale ting- og kultstedet Kolberg midt i bygda.

Kirken ble senteret for alles religiøse, sosiale og kulturelle liv, men bidro også sammen med konge og adel til å marginalisere og utnytte alminnelige mennesker. Fra 1300-tallet hadde adelsgodsene Elin og Kjølborg blitt sentrale i stadig voksende godskomplekser og i årene før reformasjonen var nesten 90% av jorda i Onsøy leilendingsjord, relativt likt fordelt mellom krongods, kirkegods og de privilegerte adelsgårdene³. På 1600-tallet drev Jens Bjelke begge godsene og rådde over mer enn halvparten av jorda i soknet. Han ble utnevnt til Norges kansler, og fikk skattefritak for sine store inntekter.

Bjelke levde et liv svært annerledes enn onsinger flest: Han lå i sengen hele formiddagen, og stod opp først klokken 12. Da ordnet han med saker som lå til kanslerembetet, og skrev salmer, før han inntok et bugnende kveldsmåltid ved midnatt. For at ikke livet skulle bli for ensformig, pleide kansleren å ta helt fri og var på jakt to dager i uken.

Eiendomsforholdene og levekårene på Onsøy lignet mer på Sør-Sverige og Danmark enn Smaalenene for øvrig. Som der var bøndernes selvstendighet og livsvilkår sterkt

¹ Navnet er først nedtegnet i historieskriftet *Fagrskinna* fra 1200-tallet og er sammensatt av det norrøne gudenavnet *Odin* og *sal* som betyr «hus, bygning med ett rom» og henspiller på den langstrakte hustypen som dominerte tunanleggene i eldre jernalder. *Odinssalr* ble trolig først brukt som navn på en bosetning ved Elingårdskilen, men ble etter hvert tatt i bruk som betegnelse på hele området. Tillegget *-ey* kommer trolig av påvirkning av de nærliggende øy- og områdenavnene Rolvsøy og Ullerøy.

² Rundt år 1000.

³ Schou, Terje: «Onsøys historie – bind II – Middelalderen», side 216.

begrenset av adelens privilegier. Dette begrenset utskillelsen av nye gårder, og det var flere leilendinger enn husmenn.

INDUSTRI-, HANDELS- OG BOLIGOMRÅDET GRESSVIK

Helt frem til 1800-tallet var åkerbruk, husdyrhold og fiske med tilhørende handel onsingenes livsunderhold. Da endret mye seg.

I Engelsviken og Vikene ble det på 1880-tallet etablert en omfattende fiskeforedlingsindustri med salting og hermetisering av sild. Bjellands fabrikkbygning er fortsatt en del av havna i Engelsviken. Da sagbruksprivilegiene ble opphevet i 1860, etablerte Julius Nicolai Jacobsen «Græsvik Brug». Det transformerte gårdsbruket Gressvik til et yrende industri-, handels- og boligområde, med sterk befolkningsvekst. I 1855 bodde det 183 mennesker på Gressvik, i 1875 hadde antallet økt til 1352.

«Jacobssaga» ble et begrep, og bruket tiltrakk seg arbeidsfolk fra hele distriktet. Ludvig Hansen Gjerløw fra Varteig begynte å arbeide på saga som 11-åring. I et intervju med Fredriksstad Blad i 1939 ser 85-åringen tilbake på livet som sagbruksarbeider: «Jacobssaga var Gresvik og Gresvik var Jacobssaga. Ikke noe skille her om jeg må be». Det harde arbeidet satte dype spor: «Det er gikta som huserer i bena hans så det skorter på de fysiske bevegelser som kunne ønskes. I rått og vått hadde han stampet i utearbeide så det var nok etterveer denne gikta mente han. Men ellers hadde han ikke vært syk en dag i hele sitt lange liv»⁴.

I tillegg til sagbruksdriften ble det også anlagt høvleri, oksalsyrefabrikk, papp- og papirindustri og stenhuggeri langs Gressvikfloa. Den store befolkningsveksten, trangboddhet og mer regulert arbeidstid økte behovet for sosiale, kulturelle og åndelige møteplasser som alternativ til skjenkestuene. Jacobsen bidro derfor til etablering både av skole, landhandel, musikkforeninger, bibliotek, apotek, Folkets hus, bedehus og kirke.

I dag er tradisjonene videreført både på Gressvik Torg, Manstad og Ørebekk, med boliger, handel, produksjonsbedrifter og tjenesteytende næringsvirksomhet.

KIRKEN I GRESSVIK OG ONSØY

1100-tallskirken på Kolberg tjente som helligsted for onsingene frem til 1875 da Formannskapet vedtok å rive den gamle kirken og bygge nytt for å møte befolkningens behov. Formannskapet i Onsøy understreket at «vor bygd behøver nye indretninger der svare til den nye tids behov, eller vort samfunds modernitet. Saaledes er det ogsaa med vor kirke». Samtidig erkjenner formannskapet at det fantes dem som «mente at alt det nye gik for fort». Ordfører Amund Clausen, som tilhørte de som ville pusse opp den gamle kirken, ble ikke gjenvalgt.

Så sent som i 1937 – 63 år senere – sørger en innsender i Fredriksstad Blad over at han tilhørte det siste kullet som ble konfirmert i den gamle kirken, og rivningen

⁴ Gjengitt i Møklegaard, Pål Olsen: «Gressvik slik Polly kjenner stedet», side 18-19.

fortoner seg fortsatt som «utenkelig». Allerede i 1877 stod nye Onsøy kirke ferdig på den gamle kirketomten, bygd i tegl, et vakkert og funksjonelt kirkebygg også for vår tid⁵.

Med befolkningsveksten på Gressvik reiste det seg også et krav om et eget kirkebygg for de mange som hadde bosatt seg langs elva. Brukseier Jacobsen bekostet byggingen av den nye kirken, og bruksarbeiderne samlet inn penger til alterbilde og orgel. Gressvik kirke ble vigslet av biskop Essendrop i 1884. Kirken ble på folkemunne kalt «brukskirken». Noen opplevde at forsamlingen var for preget av industriarbeidere og foretrakk å fortsette å reise til Onsøy kirke. Kirken brant i 1915, og først i 1925 stod dagens vakre kirkebygg ferdig⁶. Glassvinduet i dagens kirke reflekterer fortsatt arbeiderbefolkningens erfaringer: «Kom hit til mig alle som arbeider og er besværet, jeg vil gi eder hvile» (Matt 11,28).

En annen måte å møte behovene i det moderne samfunnet, var de fjorten bedehusene som ble bygget over hele Onsøy. I dag er det fire levende bedehus igjen, et av dem på Kjærre der jeg hadde møte med kirkens ansatte. Flere av dem som ble solgt er fortsatt gode møteplasser, som bedehuset i Gressvik sentrum der vi møtte Frivilligsentralens ledelse.

DEN NORSKE KIRKE I DAGENS GRESSVIK OG ONSØY

Den norske kirke er fortsatt lokalsamfunnets helt sentrale religiøse aktør med sterke bånd mellom kirke og lokalbefolkning i Gressvik og Onsøy sokn. I 2018 var det 11.984 medlemmer i Den norske kirke i Gressvik og Onsøy, 76,8% av hele befolkningen⁷. Det betydelig høyere enn både Fredrikstad domprosti (68,1%) og Borg bispedømme (67,1%).

Gudstjenester og kirkelige handlinger

I disse soknene er det tydelig hvordan Den norske kirke er det tidligere sokneprest Kåre Rånes betegner som en «livsløpskirke». Gudstjenester og kirkelige handlinger ved årets høydepunkter og livets store overganger og begivenheter, i sorg og glede, er sentrale ankerfester for befolkningen. I hele kirkens historie har dette vært dens kjernevirksomhet i lokalsamfunnene i Norge – også her. Den norske kirke i Borg har derfor som sitt første strategiske mål at flere deltar i og opplever gudstjenester og kirkelige handlinger som trosstyrkende og inkluderende.

Gudstjenesteoppslutningen i Gressvik og Onsøy har vist noe nedgang siden forrige visitas. Dette er en utfordring til stadig fornyelse, nytenkning og inkludering. Det var 12.375 gudstjenestedeltakere i 2019 i begge sokn, noe som er en reduksjon fra 15.107 ved forrige visitas i 2011. Det betyr at begge sokn har 0,98 gudstjenestebesøk per medlem i 2019, lavere enn gjennomsnittet for både domprostiet (1,13) og bispedømmet (1,16).

⁵ Dørum, Knut: «Onsøys historie – bind V – Tiden fra 1801 til 1905», side 144-148.

⁶ Møklegaard, Pål Olsen: «Gressvik slik Polly kjenner stedet», side 46-50 og 79-82.

⁷ Det tilsvarende tallet ved visitasen i 2011 var 12.113 (83,2%).

Gudstjenestetilbudet i Gressvik og Onsøy er bredt og mangfoldig, og i begge sokn jobber menighetsråd og stab målrettet for å prøve ut nye gudstjenestekonsepser som kan øke oppslutningen. I Onsøy feires kveldsgudstjenester tre søndager i halvåret, med fokus på rom for stillhet og refleksjon, med økende oppslutning. I Gressvik vil menighetsrådet utprøve temagudstjenester med større musikalsk variasjon og samhandling med forskjellige aktører. Kirkefelleskapet i Gressvik har åpne og regelmessige gudstjenester og synliggjør at Guds nåde og kirkens felleskap er for alle, uavhengig av funksjonsevne og de begrensninger som vi mennesker setter oss imellom. At gudstjenestelister og bedehusenes møteplaner koordineres bidrar til at man ikke konkurrerer med hverandre, men utfyller hverandres virksomhet og skaper et bredere tilbud. I begge sokn er korene aktivt med i gudstjenestefeiringen og bidrar til økt involvering og kvalitet både når det gjelder liturgi og salmesang, noe som er forbilledlig!

Det er grunnleggende for en bærekraftig gudstjenesteutvikling at kirken kjenner til og svarer på ønsker og behov i lokalsamfunnet, og frimodig samarbeider med lokale lag og foreninger i gudstjenestearbeidet. Samarbeidet med Bondelaget om høsttakkefesten i Onsøy kirke, Gressvik sokn sin friluftsgudstjeneste på Solbukta i samarbeid med NLM og samarbeidet med Røde Kors om kirkeskyss er gode eksempler på alliansebygging. Med den omfattende lag- og foreningsvirksomheten i Gressvik og Onsøy sokn er mulighetene store! Flere former for tilstedeværelse der folk ferdes bør også prøves ut. Næringslivsforeningen på Gressvik Torg uttrykte stor interesse for økt samarbeid, f.eks. når julegranen tennes, ved torgdagene gjennom året, og stor interesse for en videre samtale også om andre tiltak.

I samtalen med det store og vitale historielaget ble tiltak knyttet til hyttebefolkning og feriebesøkende løftet inn som et felles anliggende. Dette er en naturlig del av domprosten og kirkevergenes nødvendige arbeid i Fredrikstad og på Hvaler med å styrke kirkens tilstedeværelse på sommertid. Tiltak for barn og unge bør være en del av vurderingene.

Regelmessig evalueringer i stab, menighetsråd og gudstjenesteutvalg av gudstjenestenes innhold og oppslutning, vil stimulere til spennende strategiske samtaler videre.

Onsøy menighetsråd anbefales sterkt å bli med i bispedømmets ordning for «**Vår inkluderende menighet**», slik Gressvik menighetsråd har gjort.

Nattverddeltagelsen er noe lavere i 2018 enn gjennomsnittet de siste fem årene⁸. Det betyr at forkynnelse, sjelesorg og trosopplæring må forsterke invitasjonen til å delta i nattverdens store gjestebud som gir bærekraftig tillitt til Guds nåde og gir oss livskraft og livsmot. Ikke minst må man legge til rette for å øke dåpsfølgene, konfirmantene og deres foreldres frimodighet til å motta nattverdens gave.

⁸ I Gressvik har det i gjennomsnitt vært 49 nattverdgjester per gudstjeneste i perioden 2015-2019, i Onsøy 46.

I 2019 ble det gjennomført 14 **vigsler** i Onsøy og 8 i Gressvik. Det har vært stabilt de siste fem årene⁹. Vigsler er ofte en stor økonomisk belastning for mange. Også kirken også her i Gressvik og Onsøy må kommuniserer at kirken gir mulighet til enklere vigsleremonier i kirkerommet og på egnede steder for vigsel utenfor kirkerommet som f.eks. Elingaard.

Gravferd er en sentral del av menneskers livsløp og kirkens kjerneoppdrag. I Fredrikstad ble 85% (590 av 695) av alle gravferder gjennomført ved kirkelig seremoni i 2019. Det vitner som svært høy kvalitet og troverdighet i kirkens ledsagelse av mennesker i livets tyngste stunder. Under visitasen har det i samtaler med skolene i Gressvik og Onsøy blitt uttrykt stor anerkjennelse til kirkens kompetanse på sorgbearbeiding og livsledsagelse når sorg og krise har rammet. De lovpålagte møtene med alle tros- og livssynssamfunn gjennomføres og kirken får meget gode tilbakemeldinger. Gravlundene er godt vedlikeholdt og gir en god ramme for den økte bruken av gravstedene som steder for stillhet, lystenning og refleksjon. Videreføring av åpne kirkerom med lystenning når mange besøker kirkegården må prioriteres.

Diakonens tilstedeværelse ved vannposten på kirkegården under koronatiden er forbilledlig og bør videreføres.

Undervisning: Dåp og trosopplæring

Dåpen er kirkens grunnleggende handling, er sentral i mange familier livsløp og en viktig tradisjonsbærer. Det andre strategiske målet for Den norske kirke i Borg er derfor at flere søker dåp og deltar i trosopplæringen. Kirkens undervisning består av kontinuerlige tiltak fra vugge til grav, særlige breddetiltak i henhold til trosopplæringsreformen fra 0-18 år og skole-kirke-samarbeid.

Antall **dåpshandlinger** i Gressvik og Onsøy sokn er 95 i 2019, som er noe lavere enn i 2018 men høyere enn i de foregående årene¹⁰. Dette tallet inkluderer dåp av barn som ikke sokner til Gressvik og Onsøy, men der familiene bor andre steder og på grunn av tilhørighet til Gressvik og Onsøy velger å komme tilbake og døpe barna sine her. Det er imidlertid en tydeligere reduksjon i **andelen døpte av fødte** som sokner til Gressvik og Onsøy, som i 2019 var på 41% - den laveste oppslutningen i løpet av de siste fem årene¹¹.

Dette viser at menighetsrådene fortsatt må følge utviklingen nøye, og hele tiden vurdere tiltak. Etter at lokalkirken ikke lenger mottok fødselsmeldinger høsten 2018 har man i Gressvik og Onsøy inngått et samarbeid med helsestasjonen om utdeling av dåpsbrosjyrer, og menighetsrådene har de siste årene åpnet opp for dåp på de fleste hovedgudstjenestene, noe som sikrer en nødvendig fleksibilitet. Det er viktig at menighetsrådene også i fortsettelsen benytter de dåpsressursene som er utviklet av

⁹ I Onsøy ble det gjennomsnittlig utført 15 vigsler i perioden 2015-2019, i Gressvik 10.

¹⁰ Antall dåpshandlinger samlet for begge sokn er 83 (2015), 89 (2016), 70 (2017) og 100 (2018).

¹¹ Utviklingen av andelen døpte av fødte som sokner til Gressvik og Onsøy: 67% (2015), 52% (2016), 60% (2017), 58% (2018), 41% (2019).

fellesrådet i «Aksjon dåp», og vurderer ressurser og tiltak som i løpet av neste halvår kommer til å bli lansert i bispedømmets satsning «Dåp i Borg».

Koronatiden har gitt gode erfaringer og tilbakemeldinger på egne dåpsgudstjenester utenfor hovedgudstjenesten og på andre ukedager. Samtidig som vi gjerne vil bevare dåpens tilknytning til hovedgudstjenesten, er det fullt mulig og ønskelig at kirken i tiden fremover er mer fleksible og tilpasser seg menneskenes livssituasjon og preferanser når det gjelder tidspunkt for dåp. Babysang i kirkerommet kan også være en flott ramme om en dåpsgudstjeneste.

Kirken trosopplæringsreform har som mål at alle barn som tilhører Den norske kirke i alderen 0-18 år skal få en grunnleggende erfaring i kristentroens praksis og innhold, og hjelp til livstolkning og livsmestring.

Det er varierende oppslutning på de ulike trosopplæringstiltakene, med til dels svært god oppslutning om babysang¹², Tårnagenter¹³ og konfirmasjon¹⁴. «Førsteklasses» på Solbukta har etablert seg som et populært tiltak for hele familien, og åpen middag er et viktig tilbud til småbarnsfamilier som ofte lever hektiske liv. Mellom 800 og 860 barn i Gressvik og Onsøy i alderen 0-18 år, rundt 35% av de døpte, er i kontakt med kirken gjennom ulike former for tiltak gjennom året. Men det er fortsatt plass til flere!

Møtet med Undervisningsutvalget var meget nyttig. Behovet for regelmessige faglige samlinger for undervisningsutvalgene i Fredrikstad ble uttrykt, og domprost og kirkeverge oppfordres til å legge til rette for dette.

55% av medlemmene oppgir i den siste medlemsundersøkelsen at kirkens barne- og ungdomsarbeid er viktig. Det er derfor meget bra at Menighetsrådene har tatt initiativ til å revitalisere et felles ungdomsutvalg for å styrke tilbudet til aldersgruppen etter konfirmasjonstiden, der ungdommene selv får en tydeligere rolle i å definere tilbudet. Her bør ulike ungdomsmiljøer inviteres inn til dialog, også elevrådene på skolene og lederne i fritidsklubben i soknet. I den meget inspirerende samtalen med kirkens ungdomsledere uttrykte de at mange ungdom ønsker et sted der prestasjoner, utseende og popularitet ikke bestemmer om man er regnet med eller ikke, og der trygge voksne er til stede med bekreftende oppmerksomhet.

Kirken i Gressvik og Onsøy har fått et særlig ansvar for å lede ungdomsnettverket for alle lokalkirker i Fredrikstad. Her skjer det allerede mye spennende med blant annet Lock-in, LAN, Taizeturer, ledertrening og leirer. Det bør vurderes om det er grunnlag for regelmessige møtepunkter med de frivillige kirkelige barne- og ungdomsorganisasjonene og undervisningsansatte i prostiet, for gjensidig samhandling, slik vi har etablert på bispedømmenivå.

¹² 38,6% av målgruppen i 2019, tilsvarende 17 deltakere.

¹³ 2019: 29,3% oppslutning i Gressvik, 25,4% i Onsøy, til sammen 33 deltakere.

¹⁴ Samlet for begge sokn: 73,5% (2019), 95% (2018), 76,9% (2017).

Revisjonen av trosopplæringsplanen for Onsøy og Gressvik er nå i ferd med å slutføres, og danner grunnlaget for videreutviklingen av trosopplæringsarbeidet de nærmeste årene. I fortsettelsen er det nødvendig med et tydeligere fokus på kommunikasjon som bidrag til økt oppslutning, og at det etableres en felles årlig arena der undervisningsutvalget, menighetsrådene og ansatte evaluerer årsresultatene på trosopplæringen og gjør nødvendige justeringer.

Under visitasen fikk jeg en fin orientering om lokalkirkens mangeårige **prosjekt blant gatebarn i New Dehli**. En naturlig utvikling vil være at menighetsrådene også inngår prosjektavtaler med en eller flere av **SMM-organisasjonene**, gjerne knyttet opp til det trofaste engasjementet som misjonsforeningene i Gressvik og Onsøy har drevet i en årrekke, og med innholdsfokus på trosopplæring og menighetsbygging.

Kommunikasjon er en sentral strategi for Den norske kirke i Borg, og innebærer å synliggjøre kirken i lokalsamfunnet, bygge kirkens omdømme og legge til rette for dialog med befolkningen og ulike aktører. I Gressvik og Onsøy er kirken synlig gjennom **menighetsbladet** som distribueres av mange frivillige til alle husstander i soknene. Bispedømmets siste undersøkelse viser at 8 av 10 som mottar menighetsbladet blar i det. Det gjør menighetsbladet til et helt sentralt virkemiddel i kirkens kommunikasjon med hele befolkningen og alle medlemmene.

Kirken er tilstede på **sosiale medier** som Facebook, TikTok og Snapchat. Basert på de svært gode erfaringene som ble gjort med å være digital kirke under koronatiden, er det avgjørende viktig at også lokalkirken i Gressvik og Onsøy i samhandling med menighetene i hele fellesrådsområdet prioriterer å videreføre den digitale satsningen. Tilstedeværelse på sosiale medier der ungdom lever sine liv, blir mer og mer viktig for en kirke som er sendt til verden for å være tilstede der menneskene til enhver tid befinner seg.

KIRKEN – SENDT TIL VERDEN OG LOKALSAMFUNNET

Kirken er ikke sendt til seg selv. Kirken er sendt til verden for å forkynne budskapet om Guds nåde, gi retning for og selv aktivt delta i menneskers og myndigheters arbeid for å skape gode og bærekraftige lokalsamfunn. Regjeringen har bestemt at bærekraftsmålene frem til 2030 er rammen for kommunenes samfunnsplanlegging. Bispedømmets tredje strategiske mål for Den norske kirke i Borg er at kirken er synlig i samfunnet, oppleves relevant og engasjerer seg i menneskers liv. Bærekraftmålene er en helt sentral ramme også for dette engasjementet i lokalsamfunnet.

Levekårskartlegging fra 2018 viser at det er betydelige levekårsforskjeller i Gressvik og Onsøy, og vi vet at ulikhetene øker. Det tiende bærekraftmålet er «Mindre ulikhet». Lokalkirken må samarbeide med myndigheter og alle gode krefter for å bidra til å videreutvikle Gressvik og Onsøy til et likeverdig og inkluderende lokalsamfunn. Kirken må ha et særlig blikk for alle de som på ulike måter sliter med livet, og strever med å henge med i velstandsutviklingen og prestasjonssamfunnet.

Koronatiden har forhindret kirkens tradisjonelle nærvær på institusjoner for eldre og syke. Det har vært utvist stor fantasi for å likevel kunne bidra til livskvalitet for beboerne gjennom for eksempel utendørs sangstunder. Fremover vil det være vesentlig å opprettholde god kontakt med institusjonene, slik at den gode samhandlingen om gudstjenester og besøk kan gjenopptas så raskt som mulig. På Bruket omsorgsboliger fikk vi møte en fin gruppe beboere som uttrykte stor tilfredshet med sitt botilbud, og som var åpne for et samarbeid med kirken om sosiale tiltak i fellesrommet, og å komme til kirken.

Den norske kirke justerer nå den nasjonale diakoniplanen og det er revisjonsprosess også i soknene her. Dette er derfor tiden for at det utvikles en felles diakonal strategi for hele Fredrikstad kommune som vil gi en overordnet ramme for samarbeid med kommunen og andre aktører som Kirkens Bymisjon, Frivilligsentralen og Blå Kors for å møte ulike felles utfordringer, mange av dem er felles for hele byen.

Under visitasen har det siste årets økende **utfordringer i deler av ungdomskulturen** vært et sentralt tema. Den kommer blant annet kommer til uttrykk gjennom lavere terskel for voldsutøvelse og ulike former for ekskludering. Kommuneledelse, skoleledelse, politi, lærere og ungdommene selv er bekymret og leter etter handlingsalternativer for å møte de komplekse årsakene til denne utviklingen.

Dette er på ingen måte en ny utfordring, heller ikke her i bygdene. I 1877 ville brukseier Jacobsen betale lensmann Wettergreen i Onsøy 400 kroner årlig for å flytte til Gressvik «saa De bedre kan udøve nødvendig Polititilsyn der omkring». Den gang var problemet bråk fra guttegjenger som «hujer og skriger» og «forfølger unge Piger og til dels ældre Folk»¹⁵. Og det er fortsatt eldre som husker at man fikk juling hvis en fra Gressvik dro på dans i Onsøy, eller omvendt.

Men i dag er disse utfordringene annerledes, og er særlig knyttet til utfordringer med begrenset deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter¹⁶, økende rusmisbruk¹⁷, uvettig bruk av sosiale medier og en sterkere gruppe- og gjengidentitet som skaper utenforskap for de som ikke «passer» inn. Kirken møter svært mange barn, unge og foreldre gjennom trosopplæringsarbeidet, særlig konfirmasjon. Lokalkirken her og i Fredrikstad må se seg som viktig aktør som kan bidra til å forsterke myndighetenes arbeid.

¹⁵ Møklegaard, Pål Olsen: «Gressvik slik Polly kjenner stedet», side 43.

¹⁶ Ungdataundersøkelsen blant videregående elever i Fredrikstad viser at deltakelsen i organiserte fritidsaktiviteter er relativt stabil blant 1. og 2.klassinger i perioden 2016 til 2019 (1.klasse: 46% i 2016 / 46% i 2019, 2.klasse: 46% i 2016 / 43 % i 2019), mens den er i samme periode redusert fra 41% til 35% blant tredjeklassinger.

¹⁷ Ungdataundersøkelsen blant videregående elever i Fredrikstad viser at det er betydelig flere tredjeklassinger som bruker hasj/marihuana i 2019 (23%) sammenlignet med 2016 (15%). Dette er tall som ligger over landsgjennomsnittet. Den samme utviklingen ser vi når det gjelder alkohol, der 82% av tredjeklassingene opplyser at de har vært synlig beruset i 2019, mot 72% i 2016. Disse tallene følger landsgjennomsnittet.

I løpet av visitasen ble flere handlingsalternativer for kirken drøftet. Dialogarenaer med konfirmantforeldrene om barn og unges oppvekstutfordringer og en tydeligere foreldrerolle, kan være med å forsterke «Foreldrekompasset» som kommunen nå iverksetter. Tilstedeværelse på Gressvik Torg etter skoletid og i helgene, rekruttering av frivillige voksne som kan bidra til å utvide Fritidsklubbens åpningstider og profilering av kirkelige aktiviteter gjennom kommunens Aktivitetsråd, har også vært nevnt. Det er også meldt et økende behov for åpne og uforpliktende møteplasser for ungdomsskole- og videregående elever med voksen tilstedeværelse. Som en av ungdommene jeg snakket med under visitasen uttrykte det: «Det å bli sett av voksne, bare det hjelper!» Her vil også kirkebygget, som lokalsamfunnets sentrale helligrom, være en unik arena som inviterer til stillhet, undring og refleksjon i møte med livets mange eksistensielle spørsmål og utfordringer.

Det er et godt og forutsigbart **skole-kirke-samarbeid** i Gressvik og Onsøy sokn, knyttet opp til både skolegudstjenester før jul, kirkens deltakelse på de fleste barneskoletrinn minst en gang i året, knyttet opp til både KRLE og andre fag og samarbeid om sorg og krisearbeid. Det er svært gode tilbakemeldinger på skolegudstjenestene som fungerer samlende og involverende for både barne- og ungdomstrinnet, og elevene deltar aktivt i både planlegging og gjennomføring. Skolene er også bevisst på å tilby et fullgodt alternativ til de elevene som ikke ønsker å delta på skolegudstjeneste og skille gudstjenestene fra semesteravslutningen.

Den meget prisverdige **rammeplanen for skole-kirke-samarbeid** som er etablert mellom kommunen som skoleeier og Den norske kirke i Fredrikstad gir rammen og retningen for samarbeidet, og den enkelte skole og sokn forutsettes å innholdsbestemme samarbeidet. Planen er nå tilpasset den nye læreplanen, og er et levende dokument. I tillegg til skolegudstjenester, sorg og krisearbeid og kirkens bidrag inn i de enkelte fag er det flott å høre at dialogdager på ungdomstrinnet nå er under forberedelse, i samarbeid med Dialogforum Østfold. Dette bør også videreføres på barnetrinnet.

Det var svært positivt å høre skoleledelsens holdninger til elever med flyktningbakgrunn, som med sine erfaringer og kultur blir sett på som en positiv ressurs i skolehverdagen og gis rom til å bearbeide sine traumer. Det er heldigvis ikke mye som minner om onsingens holdninger da mormonerne kom til bygda på 1850-tallet. Den utflytta onsingens Olaus Arvesen skrev at han heller hadde sett sin kjære hjembygd hjemsøkt av kolera enn av mormonerne. I frykt for at de skulle ha mulighet «til at paavirke svage og ubefæstede sjele» ble mormonerene arrestert, og vendte senere aldri tilbake¹⁸. Et godt lokalsamfunn ser mangfold som en berikelse og mulighet til å bidra til å redusere global ulikhet og gi forfulgte beskyttelse.

Under visitasen var det lærerikt å høre fisker Jens Hansen Smauget fargerike fortellinger om Onsøys lange tradisjoner innen fiskerinæringen. Han understreket, i

¹⁸ Dørum, Knut: «Onsøys historie – Bind V – Tiden fra 1801 til 1905», side 294-295.

tråd med bærekraftsmål 12 («Ansvarlig forbruk») og 14 («Livet i havet») at menneskets grådighet og uforstand har ført til at næringsgrunnlaget og artsmangfoldet i havet er sterkt redusert. Dette ble ytterligere bekreftet under **strandryddingen** vi fikk delta i på Skjæløy, i regi av Naturvernforbundet, Pelletspatroljen, Elv og hav, Blå Kors og kriminalomsorgen. Plastforurensningen av havet er en av vår tids største miljøutfordringer, og bidrar til klimasorg blant både barn, unge og voksne.

Når krisene inntreffer, mobiliseres de gode motkreftene. Kirken må forsterke disse håpstegetene. Det er derfor prisverdig at begge soknene er registrerte som **Grønn menighet**. I tillegg til å markere høsttakkefesten og Skaperverkets dag, ligger det vel til rette for å forsterke innsatsen gjennom forbønn, bevisstgjøring, forkynnelse, mobilisering og aktiv handling. Ett konkret forslag er at konfirmantene kan bidra på strandrydding. Det var også en meget sterk og vakker opplevelse å høre Torsnes barne- og ungdomskor, Rød barnegospel og Spiren fremføre miljømusikalen «Å så vakkert» under visitasen. **Håpets katedral** er et håpsteget som kirke og befolkning her oppfordres til å bruke og være med å utvikle.

Gressvik og Onsøy har en av Fredrikstads lengste tradisjoner for organisert **sang- og musikkvirksomhet**. Allerede i 1865 ble Onsø Skydeforenings Musikkorps etablert, og i statuttene stod det at korpset skulle spille på alle viktige sammenkomster i bygda, samt på høytidsdager i gamle Onsøy kirke. Det siste vakte strid, da sterke krefter i bygda mente at man vanhelliget kirkerommet med korpsmusikk. Til slutt grep ordfører Stabell inn, og skriver i en protokoll fra 1867: «Flertallet av bygdens indvaanere mener dog at musiken maa faa have sin indpass i kirkerummet». Heller ikke anskaffelsen av kirkeorgel i den nye Onsøy kirke gikk knirkefritt for seg, og tonene fra orgelet fikk en blandet mottakelse i 1877. Men denne gangen handlet det ikke om åndskamp, men om at organist D. Tuff «ikke hadde fått særlig opplæring i orgelspilling»¹⁹.

I dag er soknene i Gressvik og Onsøy velsignet med meget kompetente kirkemusikere og et rikt og mangfoldig sang- og musikkliv, som det har vært mange eksempler på under visitasen. I tillegg til å bidra på lokalkirkens egne arrangementer, har kirkemusikerne og korene utstrakt samarbeid med lag og foreninger. Samarbeidet mellom Gressvik kirkekor og andre lokale aktører om julekonserten i Gressvik kirke kan spores tilbake til før 2.verdenskrig – og lever fortsatt videre. Meget imponerende! Onsøy gospelkor har beriket kulturlivet i hele bygda, og samarbeider blant annet med bedehusene, lokale helseinstitusjoner og har konserter i både inn- og utland. Og som tidligere nevnt bidrar alle korene regelmessig inn på lokalkirkens gudstjenester, som er forbilledlig!

¹⁹ Dørum, Knut: «Onsøys historie – bind V – Tiden fra 1801 til 1905», side 309-312.

Den norske kirke i Fredrikstad leverer en betydelig kulturproduksjon av høy kvalitet og med stor sjangerbredde til byens innbyggere, noe som er med å befeste Fredrikstad som en attraktiv kulturkommune. Det ville derfor være naturlig at fellesrådet tar initiativ til å utvikle en **felles kultur- og kirkemusikalsk strategi** som kan bidra til å forsterke kommunens visjon om at Fredrikstad skal være en kommune som gir innbyggere og turister muligheter til å skape, leve og møte.

Under visitasen hadde jeg også et spennende møte med **Frivilligsentralen** i Fredrikstad. Det er mange lag og foreninger i Gressvik og Onsøy som legger ned en betydelig innsats for at dette lokalsamfunnet skal bli et enda bedre sted å vokse opp og leve i. Samarbeidet innenfor «Sorg og Omsorg» var et eksempel på utvidelse av samarbeidet. Det er løfterikt at menighetsrådene og Frivilligsentralen er enige om å ta initiativ til et møtepunkt med hele bredden av lag- og foreningslivet for gjensidig erfaringsdeling, koordinering og ressursutnyttelse.

Lovpålagt samarbeid lokalkirke-kommune

Samarbeid mellom kirke og kommune i Fredrikstad har gjennom en årrekke vært svært godt og konstruktivt. Det har gjort det mulig å drive en systematisk oppgradering av kirkebygg, gravplasser og annen infrastruktur. Det gode samarbeidet har også vært viktig i møte med de mange utfordringene under koronatiden, særlig når det gjelder samarbeidet mellom kirken og helse- og sosialtjenestene.

Siden forrige visitas har gravkapellet i Onsøy blitt pusset opp utvendig, og det er lagt nytt vann- og avløpsanlegg på Onsøy kirkegård. Det er planlagt en nødvendig oppgradering av personalrommene/kontorene både på Gressvik og Onsøy kirkegård. På Onsøy kirkegård er det planlagt en utvidelse de nærmeste 2-3 årene for å sikre nødvendig kapasitet, og i løpet av året kan trolig også en navnet minnelund tas i bruk på Onsøy.

ANSATTE, RÅD OG UTVALG

Biskopen har hatt felles møte med de to **menighetsrådene** og møtt undervisningsutvalget. Både rådene og utvalget er vel rustet til å videreføre ansvaret og ta fatt på de mange viktige og spennende oppgavene som ligger foran. Det blir i fremtiden viktig å fortsette samtalen for å finne den gode balansen mellom hva som skjer i det enkelte sokn og konkrete samarbeidstiltak mellom de to soknene og i byen innenfor diakoni, trosopplæring og barne- og ungdomsarbeid.

Under visitasen har jeg hatt samtaler med lokalkirkens **ansatte** i felles stabsmøte. De fremstår som et dedikert arbeidsfellesskap som får til mye sammen, og som har en sentralt forankret tro på Jesus og tydelige visjoner for folkekirkens muligheter i Gressvik og Onsøy. Ikke minst er det flott å se hvor stor tillit lokalkirkens ansatte og tillitsvalgte nyter på alle arenaer i lokalsamfunnet.

Det var også svært inspirerende å få møte noen av de mange **frivillige** på frivillighetsfesten torsdag kveld, som er med å bære hele lokalkirkens virksomhet.

Uten så mange dedikerte frivillige ville kirken ikke klart å utføre det store oppdraget hun er blitt betrodd av kirkens Herre.

Takk til alle som har bidratt til et meget godt visitasprogram, og for mange spennende, inspirerende og ikke minst hyggelige samtaler underveis. En særlig takk rettes til sokneprestene og daglig leder for meget solid tilretteleggelse og planlegging.

UTGANG

En visitas innebærer å løfte blikket både bakover, og ikke minst fremover. Fremtidens folkekirke må hele tiden bevege seg mellom kirkerommet med en åpen invitasjon til alle om å erfare Gudsmøtet der og tilstedeværelse på «gater og torg» der mennesker lever sine hverdagsliv, og i deres viktige livsløpshendelser. Midt i alt som møter oss skal vi få feste blikket på Han som er kirkens Herre, troens opphavsmann og fullender - som Birgitte Christine Kaas så utrolig vakkert formulerte det i 1734 mens hun bodde på Elingaard: «La dine øyne, hu og sinn, på Jesus være rettet inn».

Må Gud fortsatt velsigne kirke og lokalsamfunn i Gressvik og Onsøy!

*Atle Sommerfeldt
Borg bispestol
Fredrikstad 20.september 2020*